

บทที่ 2

แนวความคิดเกี่ยวกับการวัดเส้นความยากจนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการวัดเส้นความยากจน

ในการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการวัดเส้นความยากจนนั้น ได้มีแนวความคิดในการวัดเส้นความยากจนหลายรูปแบบด้วยกัน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาเกี่ยวกับความยากจนของนักเศรษฐศาสตร์หลายท่าน ซึ่งพอจะสรุปแนวความคิดหลัก ๆ ได้ดังนี้

2.1.1 แนวความคิดที่ใช้หลักการด้านโภชนาการ เป็นหลัก

แนวความคิดที่นักเศรษฐศาสตร์ชื่อ Rowntree¹ เป็นผู้สนใจศึกษาโดยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับภาวะการครองชีพของคนในเมือง York เมื่อปี ค.ศ. 1899 เพื่อกำหนดขีดความจน โดยให้นิยามความจนไว้ว่า

"ครอบครัวที่ถือว่าจนในการสำรวจครั้งนี้จะต้องมีภาวะการครองชีพตามหลักการที่กำหนดไว้คือ จะต้องใช้จ่ายรายได้ไปในการบริโภคสิ่งของที่จำเป็นอย่างแท้จริงสำหรับการครองชีพให้อยู่รอด และสิ่งของที่ซื้อหามาใช้นั้นก็จำเป็นจะต้อง เป็นชนิดที่ถูกต้องและธรรมดาที่สุด"

สำหรับวิธีการของ Rowntree นี้ได้ใช้หลักการประเมินว่าครัวเรือนใดจะนับรวมว่าเป็นครัวเรือนจนหรือไม่นั้น เขาได้ตั้งมาตรฐานการยังชีพขึ้นก่อนว่าควรเป็นรายได้เท่าไรสำหรับครอบครัวแต่ละขนาดและครอบครัวใดที่มีรายได้น้อยกว่านี้ก็ถือว่ายากจน ในการกำหนดรายได้ขั้นต่ำที่ว่านี้ Rowntree ได้ใช้หลักกายภาพ (Physiological Criteria) เป็นเกณฑ์โดยนำเอาจำนวนและสัดส่วนของแร่ธาตุสำคัญ ๆ เช่น โปรตีน คาร์โบไฮเดรต แคลเซียม และวิตามินชนิดต่าง ๆ ที่นักโภชนาการได้ศึกษาและกำหนดไว้แล้วว่าเป็นจำนวนและสัดส่วนที่จำเป็นต่อการยังชีพของมนุษย์มาแปรเป็นรายการอาหารต่อคนต่อวัน โดยออกแบบรายการอาหารให้มีการเปลี่ยนแปลงในรสชาติของอาหารได้บ้าง เพื่อให้สอดคล้องกับนิสัยของคน (แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องอยู่ในขอบข่ายของสัดส่วนแร่ธาตุตามที่กำหนดไว้) หลังจากนั้นก็คำนวณมูลค่าอาหารชุดนี้

¹B.S. Rowntree, Poverty and Progress : A Second Survey of York (London, Longman, Green & Co., 1941), p. 102-103.

ออกมา โดยใช้ราคาต่ำสุดของสินค้าที่เกี่ยวข้อง เป็นตัวคูณจำนวน เพื่อให้ได้มาซึ่งรายจ่ายหรือรายได้ อันควรนับได้ว่าเป็นมาตรฐานการยังชีพอย่างแท้จริง การกำหนดขีดความจนดังกล่าวนับได้ว่าเป็นระดับต่ำสุด เพราะเน้นหนักไปทางความต้องการอยู่รอดและความต้องการอาหารที่จำเป็นต่อการยังชีพของมนุษย์

วิธีการวัดของ Rowntree ที่ได้กล่าวมานั้นโดยทั่วไป เรียกกันว่า เป็นวิธีการกำหนดด้วยวิจารณ์ญาณ (A Priori Judgement Approach) ของตนหรือของผู้เชี่ยวชาญคนอื่น ประกอบกับประสบการณ์ที่ตนมีอยู่ร่วมกันเข้าเป็นหลักการว่า ความต้องการขั้นพื้นฐานแห่งสังคมอยู่ที่ใด และควรจะประกอบด้วยความต้องการชนิดใดบ้าง แต่ข้อบกพร่องของวิธีนี้ที่เห็นได้ชัดก็คือ เราไม่อาจเชื่อมั่นได้ว่าความเห็นของนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญนั้นตรงกับความเป็นจริงเสมอไป ปัญหาประการแรกก็คือ นักวิจัยนั้นธรรมดาก็คือ บุคคลคนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมในสังคมเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ ดังนั้นก็อาจเป็นไปได้ว่าความเห็นของนักวิจัยเองอาจถูกบิดเบือนไปโดยแรงผลักดันของกลไกทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับปัญหาประการที่สองคือ เมื่อใดที่เราตั้งมาตรฐานของสังคมโดยใช้ความเห็นส่วนตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง กลุ่มใดเป็นหลักพื้นฐานของขั้นขั้นค่านิยมของแต่ละบุคคลก็มักจะสืบคลานเข้ามาแอบแฝงอยู่ในมาตรฐานดังกล่าวได้อย่างง่ายดาย อันเป็นสิ่งที่นักวิชาการเองมักจะมองข้ามไปและในบางกรณีก็ละเลยไป อย่างไม่ใส่ใจ ปัญหาประการที่สามคือ การวัดเส้นความยากจนโดยวิธีนี้จะไม่ครอบคลุมพฤติกรรมทางด้าน Demand ของบุคคลหรือของครัวเรือนที่บริโภค กล่าวคือ ไม่สามารถวัดลักษณะบางประการของพฤติกรรมของครัวเรือน เช่น ความโน้มเอียงในการบริโภคเพิ่ม (Marginal Propensity to Consume : MPC), Marginal budget Share and Average budget Share เป็นต้น ส่วนข้อดีคือ ง่ายในการคำนวณหา เส้นความยากจนเพียงแต่อาศัยวิจารณ์ญาณของผู้วิจัยกำหนดความต้องการสารอาหารว่า คนต้องการบริโภคในแต่ละวันเป็นเท่าไร แล้วปรับด้วยดัชนีราคา ก็จะได้เส้นความยากจนออกมา

จากข้อบกพร่องดังกล่าว จึงได้มีผู้เสนอแนะให้มีการปรับปรุงวิธีการกำหนดมาตรฐานการครองชีพอีกวิธีการหนึ่งขึ้น เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงวิธีการประเมินด้วยตนเอง

2.1.2 แนวความคิดที่ใช้แบบแผนการบริโภคจริงเป็นหลัก

วิธีการนี้ นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อ Orshansky² เป็นผู้สนใจศึกษาโดยทำการศึกษา ภาวะความจนของสหรัฐอเมริกาเมื่อ ปี ค.ศ. 1965 และตั้งแต่นั้นมาก็ได้นำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศอื่น ๆ เครื่องมือที่ Orshansky ใช้เป็นหลัก เศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เรียกว่า Engle's Law ซึ่งกล่าวว่า ความกินคืออยู่สืงของแต่ละครอบครัวนั้นสามารถที่จะวัดได้จาก การดูอัตราส่วนระหว่างค่าใช้จ่ายในการบริโภคสินค้าแต่ละชนิดหรือแต่ละหมวด และระดับรายได้ของครอบครัว นั่นคือ "เมื่อบุคคลหรือครอบครัวใดสามารถยับยั้งฐานะของตนขึ้นได้ คือจากฐานะต่ำไปสูง สัดส่วนของรายได้อัตราจ่ายรวมที่จะใช้ไปในการซื้อหาสิ่งจำเป็นจะลดลง ส่วนสินค้าฟุ่มเฟือยจะสูงขึ้น" อัตราส่วนนี้เรียกว่า สัมประสิทธิ์เองเจล (Engle's Coefficient) ส่วนกลับของมูลค่าสัมประสิทธิ์เองเจลเมื่อนำมาคูณกับมูลค่าต่ำสุดของรายการอาหารที่จำเป็นในการดำรงชีพ จะให้ผลลัพธ์เป็นยอดรายจ่ายรวมหรือรายได้อันสมควรที่ภาวะการครองชีพตรงกับหลักโภชนาการ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นตัวกำหนดมาตรฐานการครองชีพพื้นฐานได้

การวัดเส้นความยากจนดังกล่าวเป็นวิธีการที่ถือได้ว่า สร้างขึ้นบนรากฐานของพฤติกรรมปฏิบัติ (Behavioral Approach) โดยมองกฎเกณฑ์ทางด้านพฤติกรรมผู้บริโภค (Behavioral Criteria) พิจารณาในแง่หลักการวิจัยของ Orshansky นับว่ามีประสิทธิภาพสูง เพราะสามารถตัดปัญหาเรื่องของการประเมินมูลค่าของความต้อการไปได้อย่างง่ายตาย แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มีข้อบกพร่องอยู่สองประการ ประการแรกคือ ค่าสัมประสิทธิ์เองเจลนั้นตามทฤษฎีควรจะเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงรายได้อันสมควร (คือลดลงเมื่อรายได้อัตราสูงขึ้น) แต่เนื่องจากเราไม่ทราบล่วงหน้าว่ารายได้อัตราใดจึงจะถือว่าจน ค่าสัมประสิทธิ์เองเจลที่คำนวณออกมาส่วนใหญ่มักจะใช้ข้อมูลที่รวมรายได้อัตราทุกระดับคือ เป็นอัตราเฉลี่ยนั่นเองซึ่งพิจารณาแล้วจะ

²Molie Orshansky, "Counting the Poor : Another look at the Poverty Profile" The Social Security bulletin. Reprinted in Louis A. Ferman, Poverty in America (Ann Arbor : University of Michigan, 1965) p.67-119.

ต้องต่ำกว่า อัตราที่ถือว่า เป็นสัมประสิทธิ์ของกลุ่มคนจนผลที่ตามมาก็คือ สัดส่วนของความต้อการอื่น ๆ นอกเหนือจากอาหาร อันจำเป็นในการยังชีพจะสูงเกินความเป็นจริง ซึ่งทำให้อัตราย่ำแย่รวมหรือรายได้ที่นำมา เป็นตัวกำหนดขีดความจนสูงเกินความเป็นจริงไปด้วย ข้อบกพร่องประการที่สองคือ การที่ยังต้องอาศัยความเห็นของนักโภชนาการ เป็นเกณฑ์ในการสร้างมาตรฐานคือ จำเป็นต้องหามูลค่าอาหารขั้นต่ำสุดก่อนแล้วจึงนำมาคูณกับส่วนกลับของสัมประสิทธิ์เอง เจลเพื่อแปร เป็นอัตราย่ำแย่รวมสำหรับความต้อการขั้นพื้นฐานอีกที ดังนั้น เรื่องของการประเมินก็ยังคงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นอยู่ดี ส่วนข้อดีของวิธีการ Behavioral Approach ก็คือ ศึกษารอบคลุมพฤติกรรมทางด้าน Demand ที่สามารถอธิบายลักษณะบางประการของพฤติกรรมของครัวเรือนได้³

โดยสรุปแล้วหลักการทั้งสองแบบดังกล่าวนี้ ถือเป็นแนวคิดในการพิจารณาการวัดเส้นความยากจนซึ่งเป็นวิธีการซึ่งค่อนข้างยอมรับกันและใช้ประกอบข้อมูลจากการสำรวจด้านรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนได้เป็นอย่างดี แต่การจะเลือกใช้แนวความคิดหรือหลักการใดนั้นก็แล้วแต่พิจารณาของผู้ศึกษา เรื่องความยากจนจะเลือกใช้และให้เหตุผลประกอบ

2.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาปัญหาความยากจนเท่าที่ได้ทำไปแล้ว ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับแนวความคิดที่เรียกว่า "เส้นวัดความยากจน" ซึ่งผู้วิจัยต่างก็พยายามที่จะวัดออกมาเป็นตัวเลขว่าความยากจนนั้นจะวัดได้อย่างไร และมีประชากรจำนวนเท่าไรที่อยู่ต่ำกว่าระดับความยากจน โดยส่วนใหญ่จะใช้แนวความคิดที่พิจารณาสัณการด้านโภชนาการ เป็นหลัก เช่น

ดร. ไตรรงค์ สุวรรณคีรี และคณะ ได้ทำการศึกษาถึงการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำทั่วประเทศและผลทางเศรษฐกิจในปี 2517 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะคำนวณหาอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ

³ ขวัญใจ สนิธ, "Concept of Poverty and Practical Problems of Poverty Identification" รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง Socioeconomics Aspects of Poverty in Thailand จัดโดยสมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัย (TURA), 2523, หน้า 1-25.

โดยมองความต้องการที่จำเป็นในการใช้จ่ายของลูกจ้างในการดำรงชีพและพิจารณาจากค่าครองชีพ (Cost of Living) ที่สามารถเลี้ยงดูตนเองและสมาชิกในครอบครัวอีก 2 คน ให้สามารถดำรงชีพได้ตามปกติวิสัย เช่นเดียวกับคนทั่วไปในสังคม ดร. ไตรรงค์ และคณะ ได้แบ่งค่าใช้จ่ายออกเป็น 2 ประเภทคือ

- ก. ค่าใช้จ่ายเพื่อซื้ออาหาร
- ข. ค่าใช้จ่ายทั่วไป นอกเหนือจากการซื้ออาหาร

โดยที่การกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำจำเป็นต้องทราบถึง ค่าใช้จ่ายทั้งสองประเภทว่าเป็นเงินเท่าไร ในเรื่องค่าใช้จ่ายเพื่อซื้ออาหารได้คำนึงถึง สาระอาหารที่มีประโยชน์สำหรับแรงงานและผู้อุปการะอีก 2 คน จะได้รับอย่างถูกต้องตามหลักโภชนาการ โดยยึดมาตรฐานขั้นต่ำของความต้องการแคลอรีและโปรตีนของประชาชนตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด แล้วนำมาปรับออกมา เป็นปริมาณเงินหรือรายได้ที่ผู้บริโภครู้จำเป็นต้องมีสำหรับค่าใช้จ่ายทั่วไป นอกเหนือจากการซื้ออาหาร เป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอื่น ๆ จะศึกษาเพื่อหาค่าใช้จ่ายทั่วไปต่อคนว่าเป็นเท่าไร ในการวิเคราะห์นี้จะปรับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ด้วยดัชนีราคาผู้บริโภคในแต่ละภาคด้วย

ผลจากการศึกษาพบว่า ผู้ใช้แรงงานทุกภาคจะมีความเป็นอยู่ที่ต่ำกว่ามาตรฐานระดับต่ำประมาณ 10% และทุกภาคจะมีความกินดีอยู่ดีที่ต่ำกว่ามาตรฐานระดับกลางประมาณ 22%⁴

ดร. เมธี ครองแก้ว และ ดร. จินตนา เขียวศิริ ได้ทำการศึกษาการวัดระดับความยากจนในประเทศไทย โดยดูจากระดับรายได้เพื่อเป็นเกณฑ์หรือขอบเขตของครอบครัวหรือบุคคลที่จะอย่าง เข้าสู่ความยากจนนั้น โดยศึกษาแบบแผนการบริโภคและใช้ความรู้ทางสถิติ และคิดค่าสูตรหาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับการบริโภคหรือฟังก์ชันการบริโภคว่า โดยเฉลี่ย

⁴ ไตรรงค์ สุวรรณศิริและคณะ, "การกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำทั่วประเทศและผลทางเศรษฐกิจ", วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 5, เล่มที่ 1, (มิถุนายน-กันยายน), หน้า 2-47.

แล้วครอบครัวโดยทั่วไป (Representative Family) ใ้บริโภคอาหารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ คิดเป็นเงินเท่าไร ซึ่งวิธีนี้ไม่รับรองว่าประมาณการบริโภคโดยเฉลี่ยดังกล่าวเพียงพอกับความจำเป็นทางร่างกายหรือไม่ นอกจากนี้สมมติว่าคนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพะครอบครัวในเมืองใ้บริโภคอย่างเพียงพอทั้งด้านอาหารและสิ่งอื่น ๆ ส่วนครอบครัวที่อยู่ในชนบท ความพอเพียงใน ด้านอาหารอาจขาดไปบ้างแต่ก็ไม่ถึงกับอยู่ในสภาวะขาดอาหาร

ผลจากการศึกษาพบว่า การคำนวณใ้พึ่งขึ้นการบริโภคซึ่งพึ่งขึ้นดังกล่าว นอกจาก จะใ้พยากรณ์การบริโภคของครัวเรือนในภาคต่าง ๆ ในระยะสั้นแล้ว จากสมการพึ่งขึ้นการ บริโภคจะสามารถหาจุดเสมอตัวในการบริโภค (break even) ได้ ความสำคัญของจุดนี้คือ ผู้บริโภคมีรายได้และพอเพียงที่จะบริโภคโดยไม่ต้องนำเอาเงินออมมาใช้ ถ่ารายได้ต่ำกว่า จุดนี้ลงไปก็หมายความว่า ครอบครัวยใ้ใช้จ่ายไปมากกว่าเงินที่หามาได้หรือมีจุดเริ่มเข้าสู่ความ ยากจน ซึ่งอาจถือว่าจุดเสมอตัวเหล่านี้เป็นระดับความยากจน (Poverty line) สำหรับ ครอบครัวยในแต่ละภาคได้ ในงานวิจัยนี้ยัง เห็นว่าการยอมรับเอาจุดเสมอตัวเป็นดัชนีความยากจน หรือใ้ไม่นั้น ขึ้นอยู่กับวิจยารณญาณของผู้ดำเนินนโยบายและความเหมาะสมของสถานการณ์ข้อเสนอ ในที่นี้ถึงวิธีที่ดีที่สุดคือการหา "แถบ" ของความยากจน (Poverty band) แทนที่จะมีระดับความ ยากจนเป็นดัชนีเพียงระดับเดียว⁵

สุภาวดี กอดำรงค์ ใ้ศึกษาวิธีการวัดความยากจนโดยกำหนดเส้นแสดงความยากจน โดยถือหลักความพอเพียงของร่างกายเกี่ยวกับอาหารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ เป็นเกณฑ์เหมือนวิธี ของ ดร.ไตรรงค์ สุวรรณคีรี นอกจากนี้ยังใ้ศึกษาถึงแนวโน้มของความยากจนระหว่าง เมือง และชนบทโดยพิจารณาจากค่าดัชนีความยากจน ซึ่งประกอบด้วยการวัดอัตราส่วนคนจน (Incidence of Poverty) ส่วนแตกต่างของรายได้กับขีดความจน (Poverty Gap) และค่า Gini Coefficient ซึ่งแสดงถึงการกระจายรายได้ในกลุ่มคนจนด้วยกัน และได้

⁵ เมธี ครองแก้วและจินตนา เขียวศิริ, "การวัดระดับความยากจนในประเทศไทย," วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 5 เล่มที่ 1, (มิถุนายน-กันยายน 2518), หน้า 48-67.

ทำการศึกษาคอบคลุมไปถึง โครงสร้างของประชากร เพื่อใช้อธิบายเกี่ยวกับความยากจนให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า แนวโน้มความยากจนพิจารณาจากดัชนีความยากจนมีลักษณะที่ดีขึ้นทั้งในเขตชนบทและเขตเมืองของ เกือบทุกภาค ยกเว้นเขตเมืองภาคเหนือที่มีภาวะความยากจนร้ายแรงขึ้นกว่า เดิม แต่ในชนบทภาวะความยากจนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าในเมือง ค่าดัชนีความยากจนที่ได้มีค่าลดลง⁶

ดร. เอื้อย มีคู่ช ได้ทำการศึกษาถึงการกระจายรายได้ของประเทศไทยในปี 2511/2512 โดยพิจารณาถึงความไม่เท่าเทียมกันในรายได้ โดยกำหนดระดับรายได้ (Cut-off level) เพื่อแยกว่าครัวเรือนใดที่ยากจนและครัวเรือนใดที่ไม่ยากจน ซึ่งถือเป็นเส้นแสดงความยากจนหรือขีดความจนได้ โดย ดร. เอื้อย ได้อาศัยวิธีการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของ ดร. ไตรรงค์ ลู่วรรณศิริ มาเป็นเกณฑ์กำหนดระดับรายได้ด้วย โดยกำหนด Cut-off level เป็น 1,500 และ 1,000 บาท ของรายได้ของครัวเรือนต่อ equivalent adult และเปรียบเทียบในสองช่วงเวลาดังกล่าวของการกระจายในแต่ละภูมิภาคของครัวเรือนยากจน พร้อมทั้งศึกษาอัตราส่วนคนจนสำหรับกลุ่มของครัวเรือนที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึง โครงสร้างของประชากร เพื่อใช้อธิบายประกอบความยากจนให้เข้าใจยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือจะมีความยากจนมากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะ ครัวเรือนในชนบทมีอัตราส่วนคนจนมากกว่าครัวเรือนในเมือง ครอบครัวยากจนจะมีจำนวนเด็กที่ต้องเลี้ยงดูมาก ขนาดของครัวเรือนมีขนาดใหญ่ จำนวนผู้มีรายได้จะน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่จน ดังนั้นในปี 2511/2512 จะมีครัวเรือนที่จนประมาณ 40%⁷

⁶ สุภาวดี กอดำรงค์, การวิเคราะห์แนวโน้มความยากจนในเมืองและชนบท 2512-2519, วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้า 1-52.

⁷ Cey Meesook, "Income Distribution of Thailand 1968/1969," Discussion Paper No. 50. Faculty of Economics, Thammasat University (May 1967), P. 1-70.

ดร. เมธี ครองแก้ว และ ดร. ปรางค์ ทิพนกร ได้ทำการศึกษาถึงสภาวะความยากจนและการกระจายรายได้ในประเทศไทยในปี 2518/2519 และปี 2524 โดยศึกษาระดับความยากจนโดยใช้เส้นแห่งความยากจน ซึ่งหาได้จากความพอเพียงทางด้านอาหารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ทำให้ทราบถึงระดับรายได้ขั้นต่ำหรือเส้นแห่งความยากจนได้ นอกจากนี้ยังได้ปรับเส้นแห่งความยากจนให้สูงขึ้น เนื่องจากเส้นแห่งความยากจนที่ใช้ในปี 2518/2519 และปี 2524 ต่ำเกินไป รวมทั้งได้คำนวณเส้นแห่งความยากจนขึ้นใหม่เฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้วิธีคำนวณที่แตกต่างไปจากเดิม ในงานวิจัยยังได้คำนวณดัชนีที่เกี่ยวข้องกับความยากจนอีก 3 ตัว คือ 1. Headcount Ratio หรืออัตราส่วนของความยากจน (Incidence of Poverty) 2. Relative Income Shortfall หรือสัดส่วนของความแตกต่างระหว่างรายได้โดยเฉลี่ยกับเส้นแห่งความยากจน 3. Sen Poverty Index ใช้อธิบายการกระจายรายได้ในระหว่างกลุ่มคนจนด้วยกันเอง ซึ่งดัชนีทั้ง 3 ตัวนี้จะช่วยให้เราทราบถึงสภาพความยากจนในประเทศไทย

ผลจากการศึกษาพบว่า อัตราส่วนความยากจนของประชากรทั้งประเทศได้ลดลง ถ้าแยกเป็นเขตพื้นที่จะเห็นว่าทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทต่างก็มีระดับความยากจนที่ลดลงทั้งสิ้น แต่มีข้อน่าสังเกตว่าการลดลงของอัตราความยากจนนี้มีขนาดแตกต่างกันไปตามภาคต่าง ๆ เช่น ภาคใต้ตอนล่างมีขนาดการลดลงของอัตราความยากจนสูงสุด ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือถึงแม้อัตราส่วนความยากจนจะลดลงมากพอสมควร แต่ระดับความยากจนก็สูงสุดในประเทศ โดยสรุปแล้วจะเห็นว่าความยากจนในประเทศไทยมีแนวโน้มลดลง นอกจากนี้ผลทางด้านโครงสร้างของประชากรพบว่า อาชีพผู้รับจ้างทำการ เกษตร และรับจ้างทั่วไปจะมีอัตราส่วนของความยากจนสูงที่สุด ส่วนอาชีพที่จนน้อยที่สุดคือผู้มีอาชีพอิสระและบรรดาช่างฝีมือ ในเรื่องขนาดของครอบครัวพบว่า ครอบครัวที่ยากจนจะมีขนาดใหญ่กว่า ครอบครัวที่ไม่ยากจนในทุกระดับ เป็นต้น

ในเรื่องของการปรับเส้นความยากจนให้สูงขึ้น เนื่องจากเส้นความยากจนที่ใช้ในปี 2518/2519 และปี 2524 ต่ำเกินไปนั้น ได้คำนวณความยากจนขึ้นใหม่เฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยจะไม่ใช้การบริโภคที่ตึงค้ำึงถึงสารอาหารขั้นต่ำเป็นตัวกำหนดรายได้ขั้นต่ำที่พอเพียง แต่จะคำนวณโดยใช้แบบแผนการบริโภคของครัวเรือนในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งการคำนวณนี้จะให้ความยากจนสัมพัทธ์รวมอยู่ด้วย เพราะการบริโภคของครัวเรือนย่อมเปลี่ยนแปลงในแต่ละปี ด้วยเหตุนี้ ระดับความยากจนที่คำนวณขึ้นใหม่นี้ น่าจะถือว่าเป็นขอบเขตสูงสุดที่จะ

กำหนดระดับความยากจนได้⁸

2.3 สรุป

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่กล่าวมาแล้วส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับ การศึกษา ความยากจนหรือการวัดเส้นความยากจน โดยใช้แนวความคิดทางด้านโภชนาการเป็นหลักเสียเป็นส่วนใหญ่* เช่น งานวิจัยของสุภาวดี กอดำรงค์ ดร.เอื้อย มีคู่ช ดร.เมธี ครองแก้ว และดร.ปราณี ทินกร รวมถึงงานของ ดร.ไตรรงค์ สุวรรณคีรี ซึ่งแม้ว่าจะไม่ได้ศึกษาเน้นเกี่ยวกับความยากจนโดยตรง แต่จากการศึกษาของ ดร.ไตรรงค์ ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงระดับของความกินดีอยู่ดีของชนงานได้ว่า เป็นอย่างไร

เนื่องจากวิธีการวัดเส้นความยากจนโดยใช้แนวความคิดทางด้านโภชนาการ เป็นหลักนั้นมีข้อบกพร่องหลายประการ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นและการศึกษาโดยวิธีนี้ก็อธิบายได้เพียงการวัดเส้นความยากจน ไม่สามารถอธิบายพฤติกรรมทางด้าน Demand ของบุคคลหรือของครัวเรือนยากจนได้ สิ่งทำให้ผู้ทำวิจัยไม่สนใจที่จะศึกษา การวัดเส้นความยากจนตามแนวคิดดังกล่าว แต่หันไปสนใจการวัดเส้นความยากจนโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับแบบแผนของการบริโภคจริงเป็นหลัก ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่สร้างขึ้นบนรากฐานของพฤติกรรมผู้บริโภค โดยการศึกษาในแนวทางนี้จะช่วยตัดปัญหาในเรื่องของการประเมินมูลค่าตามความเห็นของนักโภชนาการหรือนักวิจัยไปได้ และวิธีนี้ยังสามารถที่จะอธิบายถึงลักษณะบางประการของพฤติกรรมครัวเรือนยากจนได้ นอกเหนือจากการวัดเส้นความยากจน ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของครัวเรือนยากจนได้ดียิ่งขึ้น

⁸ เมธี ครองแก้วและปราณี ทินกร . "ลัทธิภาวะความยากจนและการกระจายรายได้ในประเทศไทย 2518/2519 และ 2524," บทความประกอบการประชุมและอภิปรายเรื่อง Thailand's Poverty Review คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2528, หน้า 1-54.

* ยกเว้นงานวิจัยของ ดร. ขวัญใจ สมิธ ที่ได้มีการศึกษาโดยใช้แบบแผนทางด้านพฤติกรรมผู้บริโภคเป็นหลักในการคำนวณหาเส้นความยากจนเช่นกัน ผู้สนใจสามารถศึกษาได้จากบทความเรื่อง "Concept of Poverty and Practical Problems of Poverty Identification